

הילכל הזוראה

דבר המשפט

בירורי הלכה בדיני חושן משפט וריבית | גליון ל"ג | שבט תשפ"ה לפ"ק

דבר המערכת

מתוך שבת והודאה לכבוד ית"ש הגנו מגישים לפננים היום ברב, מרגי מילי מעלי'תא דמתאמרא בבי מודרשא, וברורי הלכה בשאלות, הנוגעים, כאשר עינים חריגה מלימים, דבר דיבור על אופני, לשמחת וחדות לב כל שחור' תורה אשר בהאי יתענגו לאור.

הוספת בס"ד ערך נרוב להיכל הזוראה, דבר המשפט מקום לכל אחד שישי ספקות בהלכה במשא ומתן בענין חושן משפט וריבית אשר ע"י יעור מרועותיך שלא יבא לידי עגמת נפש וכו', ונביא תלם מרם אשר רבים בס"ד רחנה ביה.

ובעמדתו עכשיו בפרשיות משפטים ועסקינו בגליון זה בעניני ממונות ובעניני ירושת ע"פ דין תורה, ובכל ספק של הלכה עלינו לדון בפני דיניי ישראל לדין תורה, מהענין לצטט אגרת שכתב הר"ק ר' הענין מרימנוב ז"ל ע"י:

יום ל' פ"ל ח"ל' לפ"ק דקמנא לאהא הנמדה מרת.

היות גטסה הרב ר' בנימין בא לפני קובלנא אבה, כאשר שיש לו שנתות ותבעות עליד מעסק עובדו אחיו הנמחה מו"ה ל"ב וודענו להעמדת עמור וברד חזקה את הוצה למול כל עובדו שלא כחורה ולא ביושר, ע"כ הננו באתי להודיע אותן על נפשך, השמן לך והוי הודיע בדבר אלה, דתיקף ומיד תעמקי עמור לדין תהי"ק, ביום הועד יראה במרם ומעניי בקולי הרי טוב ויטע לך שיצליח בהמשות אשר ישאר בידך, ואם לא תאבה ולא תשמעי לי ותאמר נואש, דיע לך שכל המענה ילך לסמור ולא ישאר בידך על כב לרם אחת, וכי ומסתמא יודיע לך שהשמות לי ישכן בטח והמקשה לנו יפול ברעם, ורבי אהרתי זאת יבא בידך במקום שלם התראות ואזהרות בית דין צדק, וההורג בזבחי אלהי בלעקם שלם עליהם, כי כל האיש שראה לו נגיעה במקום השכונן הזה שלא ביושר, יושל יאבד את המענה הזה גם כל אשר להם, על כן לנעו שאנ מעולם דווש טוב על כלל ישראל ומכילה לי להודיע אותך ואת בנות שלא תמנע בדרך על כלם חלק על פי הדין והדין תורה, ומסתמא לא תשנ את תפקידי למנע יטע לכס כל הימים

דבר אורב ישראל יודוריש טובתם לצפת הקי צבי הכהן מרימנוב (מתוך ספר כהן גדול משרת עמי קצ"א)

ופשוט וברור כי אין שפסקי וברורי הלכה בניי מגדולי הפוסקים, מ"מ שעי"י פרט חסן יכול להידך להשתנות, ע"כ בכל מקרה למורה יש לעשות שאלות חסם.

המערכת
חודש שבט תשפ"ה

לשאלות "בדיני ממונות והלכות רבית":
0333 613 6565
אפשר גם לשלוח שאלות באמצעי:
dvarmishpot@gmail.com

מתוך השאלות שנשאלו לאהרונה בהיכל הזוראה

שאלה: עשיר אחי היה לו עור שצנזר לו בשנותיו האחרונות ודאג לו לכל צרכיו, כשנפל העשיר למשכב אמר לעוזרו [בפני עדים] שיתן לו זירה אחת מנכסיו, ואחר כמה שבועות נפטר העשיר. האם היוושים חייבים לקיים את דבריו?
תשובה: אילו היה העשיר עשיר קניין, ברור הדבר שקנה העשיר ומחוייבים היוושים לקיים את הקניין שעשה הפטר, דהוי כמתנת בריא ונעשה קנין, וכיון שלא א"ל שנותן לאחר מיתה מעלי הקניין כי אם אמר לו שנותן לאחר מיתה לא היה מעיל קנין שאינו קנין לאחר מיתה.

מדין תקנת המכסם כדלחלו).

אלא שבמקרה דידן לא היה קניין, לכן יש להסתפק בכמה דרכים:

א) קודם כל, צריכים לדייק בדבריו של הנתן, אם אמר שנותן לו בתורת ירושה, אין בדבריו כלום ואין היוושים מחוייבים לתת לו את הירושה, כיון שהעור אינו ירוש ע"פ תורה ודבריו בטלים, וכן מבואר בשולחן ערוך (נהג) שדוקא בלשון מתנה או שאר לשונות המפורטים שם תקנו ח"ל' ההקנה של שכיב מרע שכל דבריו כנותבים ומסורים, ואילו לשון ירושה שירר דוקא במי שירש מן התורה.

ב) אם אמר הנתן בלשון מתנה, יש לדון האם נכלל בתקנת ח"ל' שדבר שכיב מרע אינו צריך קנין "וכנותבים וכמסורים דמי" (בפא בתרא קמא).

והנה ח"ל' תקנו שאדם שכיב מרע, והיינו כל חולה שאינו הולך על רגליו ונפל למשכב, שאינו צריך קניין ודבריו כנותבים וכמסורים דמי, כדי שלא יטרוף דעתו עליו.

אלא שדין זה של שכיב מרע תקנו דוקא בנתון לו כל נכסיו ולא שייך כולם (היינו:א) [ומבואר ערך יורה דעה שצריך לומר בלשון "נכסי אלו", או שידעם אחרת שאינו לו ערך נכסיו, כי בלאו הכי חיישין שגא יש לו ערך נכסיו וא"כ אין דבריו כלום], ואי יש אומדנא שצוה כן מתחת מותו, וידוע שמיינתו קריה, ולכן דבריו קיימים.

אבל אם שייך נכסיו, כמו במקרה דידן, אין כאן אומדנא שמתמת מיתה נתן לו, ואם כן צריך שיהיה קניין כמו במתנת בריא, והואיל במקרה דידן לא היה קניין, לא קנה המקבל.

א) אלא שיש עוד סוג מתנה, במצוה מתמת מיתה (שם ענין: ז), שמפרש שנותן המתנה כי סובר שימתו, במקרה כזה אפילו משייר נכסיו יש לו דין מתנת שכיב מרע ולא צריך קניין. ולמרות שבדין אין לא פירש בהשכיב מרע שמצוה מתמת מיתה, אולם הריב"א (שם ז) מייחס שדמים היוושים דינו כמתנת מיתה, אבל אחר ג' ימים הריב"א דינו כמצוה מתמת מיתה, ולכן, אם המתנה ניתנה לאחר ג' ימים מאז שנפל למשכב, קנה הנתן.

ז) והנה, יש לזכור בה מצד אחר: כיון שהעור עכד אצלו רבת בשנים, ייתכן שנתנית הדירה היה כשכירות פועלים, וכיון שכאן מדובר בקרקע ייתכן שקנה הפועל.

דהנה, הרמ"א פסק (היינו שפ"ד) בעל הבית ששכר פועלים ואמר לו ליתן לו חפץ בשכרו, יכול ליתן לו אחר כך דמייו הואיל ולא משך החפץ לא קפאו, והטעם כי מעות אינו קנות ויש עליו רק המשך בעמלו.

שעות מענה בהיכל הזוראה:
ימים א-ה:
משעה 1:00 עד שעה 5:00 אחה"צ
ערב שב"ק:
משעה 10:00 עד 12:00
0333 613 6565

ביאשת האוצר האדרי רבי נפתלי נוסבים שליט"א
ובתחנות הרב"ש של שליט"א

צורך להשליש אפילו בצאה ליחורים.

[אולם יש שיטות בפוסקים שדוקא בריא צריך להשליש, אבל בשכיב מרע לא צריך להשליש, ואם כן, יש כאן משום מצוה לקיים דברי המת למרות שלא השליש, כיון שהיה הנותן שכיב מרע שצוה לתת לעזרה.]
ובשי"ת מנחת אלעזר ח"ד יט מנבאר שאפילו בלא השליש מצוה לקיים דבר המת, ואינו יכול לטעון קום לי כמו הדעה שצריך השליש.

אולם אחר עיון לכאורה בנידון דידן לכי"ע לא שייך בזה מצוה לקיים דברי המת, לפי השיטות שצריך להשליש או לצוות ליורשין, בניד"ד לא היה אחד מאלה, ואפילו לפי החולקים, הלא הם מבארים הסוגיות במינוח, (א) דרשנים שלא אמרין שם מצוה לקיים דברי המת כי לא א"ל בלשון צויה אלא בלשון הריני נותן, ולכן ליכא משום מצוה לקיים דברי המת, ובניד"ד א"ל אמר בלשון זה, ועי"כ לא שייך בזה מצוה לקיים דברי המת.

(ז) ונשאר לנו עליון בזה משום כיבוד אב, אפילו אם נאמר שאין משום מתנת שכיב"ג וגם לא משום מצוה לקיים דברי המת, אולי יש לחייב את היורשים משום חובת כיבוד אב, ובש"ת רת עקי"א (הובא בפמ"ח שם) מסתפק האם יש חיוב כיבוד אב בכסף שנעבר ליורשים, כי יש לטעון, כיון שירש הממון הרי הוא ממון שלהם ואינו מחוייבם לקיים בזה צוואת אביהם, כי קיי"ל כיבוד משל אב, ונשאר בצי"ע, אלא שהמקום שהתקנה"ך דן בה היה שהאב צוה לבניו דרך צוואה ליתן ממון ירושה לאחר, ואילו במקרה דידן לא צוה האב לבנים, ולכן ייתכן שאין כאן צד של כיבוד אב.

אלא ישא פוסקים מהר"י לוי הדנים בדין זה של כיבוד אב, כיון שהממון הוא ירושתו של האב, נחשב כממון של אב, ואי"כ אם רק הבעי רצונו שהעניו יקבל הריהו עלולים לקיים רצונו משום כיבוד אב, אולם בתרמ"א מבואר דלא ככל אופנים אמרין בזה כיבוד אב, דדוקא בלשון צויה יש חיוב לקיים משום מצוות כיבוד אב, אבל סתם בלשון נתנו א"כ מצוה להורישם לקיים דברים.

(ז) אם העניו הנוג עני, נהנית הדינה לעניו נחשב כצדקה, ואם כן יש מקום לחייב את היורשים לקיים נדונו של האב, כיון זה הוא הלוי המי הפוסקים הרמ"א בסי' רנ"ב סובר שאין היורשים מחוייבים לקיים נדונו האב אלא וזה בש"ת חת"ם ח"ט"מ סי' קי"ח וכן בש"ת"ת אפרים י"ד סי' נ"ה סוברים שהיורשים מחוייבים לקיים דבריו ראה ע"ד כסף צדקה ומשפט פ"ד מהו ועוד לפי ההנהגות בב"ד ד' תמ"ד כיון שיהיה בית דין צדקה לזה היורשים לקיים דבריו, אולם בב"ד"ד יש לדון עוד דאם היה הבטחה לשכר דנים בזה היורשים לקיים דבריו, הנהו נדונו ראה קצוה"ח סי' רס"ד סק"ד ראה עוד בצדקה ומשפט פ"ד פ"ז שהביא מפוסקים שיש חילוק בין שכר הראוי או מוסף לו ובניד"ד הרי הוסף לו ועי"כ יש לדון דבריו נדונו אפי' דבריו כשכר פעולתו.

(ח) הרי לפנינו כל צדד השאלה, וכל הפרטים שיש לדון בהם.
אלא שאם יש ספק במהו מהצדדים, יש להסתפק מן נקרא כאן מוחזק כיון לטעם שהמציא מחבירו עליו הראיה, היורשים או העניו, והנה הצדד היספק של מתנת שכיב מרע או מצוה לקיים דבריו המת וכו' עי"ז ברוך ללאורה שהיורשים הם מוחזק, וכן מבואר ברבי"ש (שם) וכן מבואר בשולחן ערוך (יו"ט בחילוק כל נכסיו אמ עניו מחזיק בהטלת המנהג האפילו אם הפסד עניינם פסק הרמ"א ברבי"ש (פס) שמפסקו מנייחו כי היורשים הם המוחזקים.

וכן בניד"ד כסף צוואה שהיורשים הם המוחזקים, אולם בצוואה יש להסתפק, כי רוב ללבי ספק צוואה עושים בדרך מתנת בריא ויא"ר הרי כבר היה מתנת קודם שבא היורשה צוואה יורשים, אלא שבמקרה דידן הוא לא העשיר לא נתן לעניו דבר מתנת ליד היורשים, ואלו עשה קנין, ולכן ברוך שהיורשים הם המוחזקים [ואולם, אם היה צד לומר שקנה מדין שכיחות פעולתם אז היה קנין של מתנת בריא והעניו נקרא מוחזק].

ואכן יש לציין למחלוקת שייך ותומכם, כי השי"ך כותב בתקופתו כהו (עו) שסובר בכל תפיסה שמועיל בספק, ומה שדוחק ונכסיו והקדש פסק הרמ"א הני"ל שאינו מועיל תפיסה, מבאר השי"ך שדוחק בחילוק נכסיו לעניים אינו מועיל תפיסה כיון שאין עניו יודע ויכול לתת לאיזה עניו הוציאה ולכן אינו מועיל תפיסה.
אבל ההוגנים (שם על התקפה כהו) חולק, וסובר שלא מועיל תפיסה בספק.

ע"י הרמ"ג ר' יהודה ב"ר אפרים פשיסטיער, שירמ"א
הרא"ח ר' יוסף ח' ב"ר אפרים פשיסטיער, שירמ"א
ראוב"ן נשכח ח' ב"ר אפרים פשיסטיער, שירמ"א

מי שפירע, ולכן אינו מחוייב לתת לו את החתי.

וכתב על זה הענין השולחן ע"ש (שם יט), שאם הבטיחו בשכר פעולתו בית לדיירה, קנה הדיירה ואינו יכול ליתן לו דמיון, ואינו דומה לחופץ דמחוסר משיכה, אבל קרקע נקנה בכסף, ושכר פעולתו הוי ככסף, ואם כן קונה הדיירה.
ולפי דבריו, בעל הבית שהבטיח קרקע לפעול בשכר פעולתו, אינו יכול לחזור בו וקנה, ואי"כ אם במקרה דידן קנה העניו מטעם שכיחותו.

אמנם בסיון דבריו הערה"ש מוסתת בזה, וכתוב: גם בעיקר הדין יש להסתפק דכיון דקיי"ל ישנה לשכיחות מתחלה סוף וכל ופרטה ופרטה שעה שנתה נתחזה מלוה על בעה"כ כמ"ה ב"ה, סי' י"ח ולדעת הר"ב פוסקים שנתבאר בסי' קי"ז המוכר במלוה אינה מכירה, ושכירה קרקע ומכירתו דין אחד להם, ואי"כ אפשר דאינו קונה קרקע לשכיחות בשכר פעולה, עי"כ א.

אבל י"ל שאין כאן שכיחות פעולה כלל, כי במקרה שלע לא היתה מראש שישלם עבור העניו, ונמצא שהסכים העניו לעבוד בחינם, ואם כן אין כאן עניין של תשלום שכיחות כלל, אלא שלאחר העניו מתכבד, שאם יש אומדנה שנעבד רק בשביל שרצה שישלם לו עבור, ויכל העניו לתבוע מהעניו את השכיחות [ודינו לשלם כפחות שפועלים כיון דלא קבע עליו שכר].

וכן מבואר בתשובת מהרי"ל, שכן העוסק אצל אביו יזנה מהאחרים ואח"כ תבע שכר סתרו, יטול כפי המעט שילקוחים המתעסקים אצל אחרים, ובש"ת שבת ט"ז ע"ה"כ א"כ כתב מהרי"ל איירי שיש לו כמה בנים שמתעסקים אצלם ואלו סתרו יזנה"כ, אי"כ אכן שהדי שירד על מנת לקבל שכר, כי לומר שצריך ליתן יותר מאחרים, אבל כן העוסק לכד אפשר שלא נתכוון כלל לקבל שכר וע"ש, וישים ע"ז הפתח חושן שכיחות פ"ח סי' ס"ז ודח"ל לפי אותו ענין הדיון.
וכן יש לציין לבר"י הרמ"א (וס"ד ז) שהעניו פעולה לחבירו אי"כ שלא יבקש ממנו אינו יכול לומר דכחש עשיר וצריך ליתן שכרו, או כפחות שבפועלים או כמנהג המהרי"ה.

אולם נתבאר באחרונים שכל זה דוקא באופן שיש לומר שירד על מנת לקבל שכר ממש ממנו, אבל אם עניו לעשיר רק משום טובת הנאה, דהיינו לקבל ממנו טובה ופרנסה, לא מקרי שירד עליו לקבל תשלומין, וכמו דא' חב"ר תלוי בדקוהו כוונתו של הפועל, צריך דיון בקי ומומחה המבין לנפשו (משפט הח"ש).
אלא, שאפילו אם יאמר שכל כיון דהדינה פועלת לו רק בעתה פועלת פועלים, לא שייך לומר שיש בזה קנין על דהדינה משום שבעתה פועלת פועלים של העניו השולח ע"ל, כי במקרה דידן כיון שלא היתה הכנה"כ מראש לכרי"ע הוי כמלוה, ורק בהתנה מראש יש לדנו כקנין כסף, אבל אח"כ ברה"א הוי כחוב של מלוה [ואפי' בהתנה מראש מתספק העניו השולח לומר דכיון דיפנה לשכיחותו מתחילה ועד סוף ה"ה כמלוה, עיי"ש], אלא שאם יש אומדנה שירד כדי לקבל שכר, יחייבו היורשים לשלם לו כפחות שבפועלים, ככל שכיחות פועלים בלי קצצה שמשלם כפחות שבפועלים או כמנהג המדינה, ובלי"ז י"ל דכיון דלא היתה מראש אין כאן התעוררות אלא הוי כהפסדה בעלמא ומחוייב לו לפעול בלי קצצה.

(ה) והנה, יש מקום לחייב היורשים משום "מצוה לקיים דברי המת", שנתפסק להלכה (ה"ב ס' ט) שאפילו בריא שאומר שיתנו לאחר, ומת, צריכים לקיים דבר המת, ומבואר בקצוה"ח שם דכופין על זה, וכו' הרמ"א ש"מ מצוה לקיים דברי המת", אינו קנין, ולכן אין קדמו בניו ומכיר אינו יכול לנבוחו מהקונה, משאי"כ במתנת שכיב מרע כדוח קניין ונמצא מדין הלקוחות.

ובמקרה דידן, כיון שהנביא לא מכיר, לכאורה יחייבו לתת לעניו את הדיירה שחובטת לו מפני "מצוה לקיים דברי המת".
אולם מבואר בשו"ע שם (שם) שאין מצוה לקיים דברי המת אלא במתנתו לשליש לשם כך, ובנדון דידן הרי לא השליש הנותן, ועוד שבקרקע ס"ל לקצוה"ח שם (א) שלא שייך להשליש, [אבל ראה שו"ת חשב האפר ח"כ סי' קי"ז קני" שמתאר בזה, ורוב ששיטת המחבר ששייך להשליש גם בקרקע].

והנה בש"ד (א) וסמ"ד (ה) מבואר שאם צוה ליורשין יש עליהם לקיים דבריו אפילו לא השליש, אלא שהתחייב תשובה (א) מביא את תמורת רעיק"א (תשובת סף) שהשי"ך כתב כן בלי חולק, כי הלא הריטיב"א סובר בשיטת התוספות שגם בזה לורשנים אין דין מצוה לקיים דברי המת אלא במתנתו לשליש לשם כך, ואי"כ לעולם

פרנסת תלמיד

לידבר הרבני נדבד ירדעני החשובים
מגדול מחזיקי התורה
משפחת פרידמאן שלישי"א
והי"ד שישי' להפסד הרכבת המחזקת תורתו לאחד מישי
ועסק מדין נפסא ומחזקה מלוא

פרנסת הורש"ד

נדבד ירדעני עמוד הדסה העולמי
כ"ק ארמ"ר מראראנגניא שלישי"א
והי"ד שישי' להפסד הרכבת המחזקת תורתו לאחד מישי
ועסק מדין נפסא ומחזקה מלוא

מולא טבא

לירדעני מוכני חזקל הוראה
משה האפסניא שלישי"א
והי"ד ר' יהודה ב"ר אפרים פשיסטיער, שירמ"א
לכל שמות ארובי בתי למו"ש
חזקת דתת מת מפל יצו"ל להפסד חזקתו תורה
חשי"ת יחזקת דתת מת מפל יצו"ל להפסד חזקתו תורה